

koncu stoletja v Sloveniji in opozarja na nekatere njegove, dostikrat kontroverzne, posledice v kulturnem, znanstvenem in političnem življenju.

V knjigi gre torej za predstavitev projekta oziroma za uvod v analize, ki naj bi sledile. Ena pomembnejših zaključnih misli analiz v okviru prvega dela projekta je gotovo dejstvo, da kulturni obraszi in nastavki, ki so se izoblikovali ob koncu 19. stoletja, daleč preživijo radikalne systemske spremembe, ki so bile posledica totalitarnih eksperimentov (nacizem, fašizem, stanovska država, komunizem itd.), saj se v vseh štirih mestih, ki jih zajema analiza, oblikujejo v mestni kulturi že ob koncu 19. stoletja, strukture, ki jo potem določajo tudi še vse 20. stoletje. To nam dokazuje tudi (in k sreči), da je kulturna moč in inercija kulturnega razvoja dolgotrajnejša in tudi mnogo bolj trdoživa od nasilnih političnih sprememb in njihovega vpliva.

Egon Pelikan

250 let Gimnazije Novo mesto 1746–1996. Uredila: Natalija Petakovič. Novo mesto : Gimnazija, 1996. 200 strani.

Pred 250 leti je bila ustanovljena gimnazija Novo mesto, kar je bil nadvse pomemben zgodovinski dogodek, pa ne samo za mesto, ampak kar za vso Dolenjsko in celotno slovensko ozemlje oz. slovenski narod. V vsem obdobju je igrala poleg izobraževalne, zaradi česar jo je Marija Terezija ustanovila, tudi pomembno vlogo v kulturnem in političnem življenju.

V publikaciji, ki jo predstavljam, je prikazan utrip dogajanj na gimnaziji od ustanovitve do danes. Zaradi več ohranjenih virov je poudarek bolj na drugi polovici 20. stoletja, medtem ko je v zgodovinskem orisu zajeta vloga in pomen gimnazije (kot ene najstarejših gimnazij na Slovenskem, ki je nekoč veljala tudi za eno izmed najuglednejših v Sloveniji) ter njen vpliv na celotno našo regijo in nenazadnje tudi na ves slovenski prostor. Seveda je bilo to, kot je zaznati tudi iz publikacije, predvsem odvisno od profesorjev, ki so nekoč imeli veliko avtoriteto in ugled ne samo na šoli, ampak tudi v mestu samem in širše, kjer jih je cela vrsta aktivno delovala na družabnem in kulturnem področju in se niso zadovoljevali samo z učiteljevanjem in pedagoškim delom z gimnazijci.

Publikacija je v prvi vrsti nadaljevanje izjemnega, kot je zapisal dr. Stane Granda – monumentalnega, Dodičevega prispevka ob 225-letnici gimnazije, ko je novomeška gimnazija kot prva v Sloveniji dobila tako temeljit zgodovinski pregled. Razdeljena je nekako na tri dele in sicer na zgodovinski del, kjer sta svoja prispevka napisala dr. Stane Granda (*Družbena in družabna vloga novomeške gimnazije do prve svetovne vojne*) in dr. Aleš Gabrič (*Novomeška gimnazija po letu 1918*), ki se zaključita z junijem 1995, ko so gimnazijci opravljali maturo po novih predpisih. V tem delu pa je svoje s pregledom gimnazijskih glasil, ki so izhajala na gimnaziji skozi 250 let, dodal še Miloš Jakopec, medtem ko je Albina Simonič napisala prispevek o zgodovini in razvoju gimnazijske knjižnice.

V drugem delu so predstavljeni dosežki in uspehi gimnazijcev na področju znanja iz različnih učnih predmetov, s prispevki Alojzije Hrčice, Mihe Hadla, Stanislave Florjancič in Anice Zafred. V tem delu je predstavljeno še kulturno, športno in družabno življenje na gimnaziji v zadnjih desetletjih, s prispevki Helene Jeriček, Eve Simič, Erne Horvat, Maje Oberstar, Natalije Petakovič, Igorja Vidmarja, Jožice Jevnikar, Marjete Valentinčič, Mitje Puclja in Antona Finka, kjer je zaznati veliko aktivnost dijakov in njihovih profesorjev.

V zadnjem tretjem delu pa so še seznanili prefektov in ravnateljev, profesorjev in drugih delavcev šole ter absolventov in maturantov novomeške gimnazije od ustanovitve do danes.

Vsak del publikacije nam na svoj način kaže utrip življenja in dela na gimnaziji. Od zgodovinske vloge in pomena ter vseh verjetnih in manj verjetnih zgod in nezdod, ki jih je preživela gimnazija skozi velika zgodovinska dogajanja, različne politične sisteme in države (od monarhije do samostojne države Slovenije) ter s tem tudi različne uspešne in manj uspešne šolske reforme, preko uspehov gimnazijcev, ki jih ni malo, v znanju in športu, do kulturnega, športnega in družabnega življenja, kjer pa je potrebno omeniti, da je bila na področju kulture zlasti z dramskim in literarnim krožkom takoj po drugi svetovni vojni gimnazija poleg izobraževalnega tudi center kulturnega dogajanja v Novem mestu. Pri publikaciji pa so zelo zanimivi in povedni tudi seznanji, ki nam kažejo koliko vseslovensko pomembnih osebnosti je šlo skozi klopi novomeške gimnazije bodisi kot profesorji bodisi kot dijaki, ali pa tudi oboje. Tu zasledimo vrsto imen, ki so igrali ali igralo pomembno vlogo v kulturnem, znanstvenem, gospodarskem in političnem življenju naše države. Lahko bi rekli, da skoraj ni ustanove, zavoda, inštituta, fakultete ali uspešnega podjetja, kjer ne bi srečali nekdanjih novomeških gimnazijcev.

Publikacija 250 let gimnazije Novo mesto je nedvomno ob Dodičevem prispevku temeljna knjiga o zgodovini novomeške gimnazije in ena temeljnih knjig na področju domoznastva. Te knjige pa ne smemo

vzeti kot edine zveličavne in popolne, ampak jo je potrebno vedno znova dopolnjevati, kot tudi samo zgodovino. Da bo čimbolj popolna, jo moramo pisati vedno znova, kot je v uvodu v publikacijo zapisal dr. Aleš Gabrič, s pozivom, da bo vsaka pripomba, korekcija in dopolnitev do sedaj opravljenega dela dobrodošla.

Novomeški gimnaziji kot najstarejši srednji šoli na Dolenjskem in eni najstarejših v naši državi, še enkrat ob zaključku jubilejnega leta čestitam k njenemu visokemu jubileju. Taka izjemna in častna preteklost jo zavezuje, da bo tudi v bodoče opravljala svojo vlogo, zaradi katere je bila pred 250 leti tudi ustanovljena, v korist novomeškega, dolenjskega in vseslovenskega prostora. Naj bi se vpliv in duh gimnazije tudi v današnjem času čutil v našem mestu tako, kot se je to dogajalo v zgodovini te ugledne in prestižne novomeške in dolenjske ustanove, o čemer se prepričamo tudi s prebiranjem pričujoče publikacije.

Zdenko Picelj

Dénes Sokcsevits, Imre Szilágyi, Károly Szilágyi, *Déli szomszédaink története* (Zgodovina naših južnih sosedov). Budimpešta : Bereményi, 1994. 355 strani.

V založbi Bereményi je izšla leta 1994 knjiga z naslovom *Zgodovina naših južnih sosedov*. Pričujoča knjiga je delo treh avtorjev, ki so bralcem, predvsem Madžarom, na osnovi dosegljive literature na zelo izviran način prikazali zgodovino južnih sosedov vse od naselitve do leta 1993. Posameznim poglavjem so dodani zemljevidi, podobe ali slike pomembnejših slovenskih, hrvaških in srbskih osebnosti. Seznam uporabljene srbske, hrvaške, slovenske in madžarske literature je dodan na koncu knjige.

Knjiga obravnava tri glavna obdobja zgodovine treh južnoslovanskih narodov Slovencev, Srbov in Hrvatov. Prvo obdobje je čas od naselitve, prvih državnih tvorb, habsburške monarhije, revolucionarnega leta 1848, druge polovice 19. stoletja, prehoda v novo stoletje in čas prve svetovne vojne, ko je monarhija razpadla in so se Jugoslovani združili v eno državo. Drugi del obravnava združitev vseh treh narodov v eni državi, njih medsebojne odnose med obema vojnama vse do leta 1941. Tretji del obravnava obdobje med drugo svetovno vojno in dogajanja po njej vse do devetdesetih let, ko je potekal proces jugoslovanske razdružitve.

Po uvodnem poglavju, kjer je opisano preseljevanje narodov izza Karpatov v novo domovino, so poglavja namenjena orisu zgodovinskega dogajanja na področju Srbije. Obravnavajo zgodovino prvih srednjeveških državnih tvorb in njih vladarje vse do Dušana, ko je Srbija dosegla na političnem in kulturnem področju svoj višek. Močna država po Dušanu razpade in kot taka doživi ob prodoru turške vojske na Balkan na vojaškem in političnem področju svoj poraz. Srbi so se pred Turki umikali, selili so se in se naselili na Madžarskem v Slavoniji in na področju med Tiso in Donavo, o teh priseljenjih-manjšini avtorji spregovore na 38.–39. in 63.–70. strani. Ko so postali Turki izključni nosilci političnega in družbenega življenja, se jim je srbski narod zoperstavil (hajduštvo).

Avtorji so spregovorili o panslavističnih in velikosrbskih idejah in obširno opisali osebnosti tistega časa Vuka Karadžića in Dositeja Obradovića. V politična dogajanja na Balkanu so bili vpleteni poleg Srbov še drugi, predvsem Avstrija in Rusija. Najbolj eminentni osebi na političnem področju konec 18. in v začetku 19. stoletja sta bila Karadjordje in Miloš Obrenović. Po vseh političnih (1848) in vojaških dogodkih je končno leta 1888 Srbija postala parlamentarna monarhija s kraljem Aleksandrom na čelu in kot taka je stopila tudi v prvo svetovno vojno.

Zgodovina Hrvatov je podana bolj obširno, kar je dokaj razumljivo, saj je zgodovina Hrvate od vseh južnoslovanskih narodov najbolj povezala z Madžarsko. Bralcem avtorji predstavijo hrvaško zgodovino od 9. stoletja – prvih začetkov formiranja kraljestva, političnega in kulturnega (glagolica) razvoja do 11. stoletja. V obdobju od 1102 do 1526 so avtorji obravnavali zgodovino Slavonije, Hrvaške in Dalmacije in posvetili posebno poglavje zgodovini Dubrovnika. V času renesanse (12.–16. stol.) so na kulturnem področju cvetela dalmatinska mesta Zadar, Split, Trogir. Obdobje zaključijo s turškimi vpadi in bitko pri Mohaču, formiranjem Vojne krajine ter kmečkimi upori. Sledi čas prosvetljenega absolutizma in napoleonskih vojn in kot njih posledica zasedba Dalmacije. Kulturni središči postaneta Zagreb in Dubrovnik – čas baroka.

Problemi med Hrvati in Madžari so postali vidnejši v začetku 18. stoletja. Na Hrvaškem se je kot nasprotovanje madžarizaciji počasi izoblikovalo politično in kulturno gibanje ilirizem (1830), katerega nosilec je bil Ljudevit Gaj. Hrvaška je bila le kratek čas neodvisna v revolucionarnem letu 1848, saj sledita Bachov absolutizem in dualistična ureditev monarhije (1866), ko je bila Hrvaška popolnoma pod madžarsko vlado. Leta 1868 je bila med njima sklenjena pogodba, ki je Hrvaški dovoljevala lastno notranjo upravo, šolstvo, bogočastje, sodstvo in uradni hrvaški jezik, a Hrvaška finančno ni bila samostojna. Avtorji so nadaljnja politična dogajanja prikazali skozi vladanja posameznih banov. Po letu 1883 so vladali predvsem